

מבט אזורי-מדיני על המערכה בעזה

המערכה בעזה אינה סכסוך מקומי. אמנם הלחימה מתרחשת באזור גיאוגרפי מצומצם, אך קיימת סכנה שהיא תתלקח למערכה אזורית, ובכל תרחיש סיומה ושאלת "היום שאחרי" יתגבשו תוך כדי מעורבות משמעותית של ארה"ב ושל השחקנים האזוריים. ישנה חשיבות רבה להכיר ולהבין את יחסן של המדינות באזור כלפי המערכה בעזה, את האינטרסים, הרגישויות והיכולות של כל שחקן רלבנטי, ולהכיר את הפעולות השונות שכל אחד נוקט בהן. בקובץ זה תמצאו ניתוחים קצרים מאת מומחי מיתוים, המציגים בקווים כלליים את המבט האזורי על המערכה בעזה כפי שהוא מתפתח יחד עם הארועים השונים, כמו גם עקרונות מנחים למדיניות-החוץ האזורית של ישראלית. על מנת לקבל את מלוא התמונה, כדאי לעקוב אחר סדרת הפרסומים המלאה של המבט האזורי-מדיני על המערכה בעזה.

שבוע חמישי למלחמה

מבט אזורי - ד"ר רועי קיבריק:

ישראל מאומנת מאוד בהפעלת השריר הצבאי-ביטחוני, והיא ממקדת את מירב תשומת הלב והמשאבים בהפעלתו. למצער, מה שהיא זונחת היא זירת העשייה המדינית. מלבד העובדה שממשלת ישראל נמנעת מלהגדיר תכלית מדינית למלחמה בעזה, ומתחמקת מלהשיב לאזרחיה ולידידותיה בעולם, ובראשן ארה"ב, כיצד היא רואה את היום שאחרי סיום הלחימה, ישראל גם כושלת בפעילותה בזירה המדינית האזורית.

ישראל עמלה בשנים האחרונות על חיזוק הקשרים האזוריים שלה במזרח התיכון, תוך טענה כי ניתן לדלג על הסוגייה הפלסטינית. היא התהדרה בשיתופי הפעולה שהיא הצליחה לייצר עם מדינות השלום הוותיקות, מצרים וירדן, ועם מדינות המפרץ, בייחוד נוכח האיום האיראני המשותף. אולם, בדיוק כאשר האיום הזה מתממש בדמות ההתקפה של החמאס, שהינו חלק מהחזית האיראנית, נדמה כי ישראל אפילו לא שוקלת לפעול בזירה המדינית האזורית כדי לגייס את מדינות ערב לפעולה משותפת נגד אויב משותף. המאמצים המשניים שהיא עושה בזירה זו, ממוקדים בניסיון למנוע את ניתוק היחסים עם מדינות הנורמליזציה, ותיאום מהלכים הומניטריים והיבטים נוספים עם מצרים וירדן בניהול המערכה בעזה.

במהלך השבוע החמישי ללחימה המשיכה ישראל לפעול בעיקר באופן צבאי עצמאי, תוך הישענות על יכולותיה ועל תמיכתה המשמעותית של ארה"ב. מנגד, שאר מדינות האזור גילו פעלתנות רבה בזירה המדינית האזורית. מדינות האזור, אשר מתמודדות עם הצורך לאזן בין גילוי מחויבות לסוגייה הפלסטינית כפי שדורש הרחוב, לבין שמירה על האינטרסים שבחיבור לישראל ולמערב, מוצאות בזירה האזורית הזדמנויות לקדם את אותו איזון דרוש. מנהיגי האזור נפגשים זה עם זה, מתאמים עמדות, מסרים ופעולות משותפות. פעלתנות זו באה לידי ביטוי בשבוע האחרון בהתכנסות נדירה בריאד של מדינות הליגה הערבית ומדינות האסלאם, שנפגשו בחסות מוחמד בן סלמאן על רקע המלחמה בעזה.

המפגש שהתקיים בריאד ביטא כמה תהליכים שלא בהכרח מתיישבים זה עם זה. איראן ניצלה גם הזדמנות זו כדי לנסות ולחזק את קשריה עם מדינות ערב שנמצאות מעברו השני של קו השבר האזורי – ערב הסעודית, מצרים ואיחוד האמירויות. היא השקיעה מאמצים רבים בעמעום קו השבר שישראל עמלה לייצר בין איראן וגרורותיה באזור לבין המדינות באזור השואפות ליציבות. יחד עם זאת, מדינות ערב שרואות באיראן איום, הן גם אלו שמנעו מהוועידה לקבל החלטות פרקטיות נגד ישראל, ופעלו לשמר את האפשרות לשיתופי פעולה עם ישראל עם תום הלחימה בעזה. בלטה העובדה כי ערב הסעודית לא הורידה באופן סופי מהשולחן את תהליך הנורמליזציה האפשרי עם ישראל. במקביל, סימנו מדינות ערב את יוזמת השלום הערבית, הכוללת את פתרון שתי המדינות ונורמליזציה אזורית, כמתווה המוסכם ליום שאחרי המלחמה.

מבחינת ישראל, העובדה שמדינות ערב המרכזיות עדיין מאמצות את יוזמת השלום הערבית, אשר מכירה בזכות קיומה של ישראל לחיי שלום וביטחון לצד מדינה פלסטינית, גם בעת שישראל תוקפת בעוצמה בעזה, היא הזדמנות מדינית שעליה לאמץ ולפעול להגשימה. חשוב להבין כי היכולת של מנהיגי מדינות ערב להחזיק את המסרים החיוביים כלפי ישראל, הופכת קשה יותר ויותר ככל שהלחימה מתארכת ותמונות נוספות מההרס וההרג בעזה נפוצות בציבור.

מבט על מצרים - פרופ' אלי פודה:

בשבוע האחרון מצרים המשיכה להוביל מגעים מדיניים עם ארצות הברית וגורמים באזור בכל הקשור למעבר ציוד הומניטרי לעזה דרך מעבר רפיח ולשאלת החטופים. במסגרת זאת נפגש ראש המודיעין הכללי המצרי, עבאס כאמל, עם מנהיגי חמאס הנייה ומשעל; כמו-כן, הנשיא א-סיסי נפגש עם אמיר קטר, שיח' תמים בן חמד אל-ת'אני ב-10 בנובמבר. יש לראות את הפגישה הזו במסגרת המאמצים של שתי המדינות להגיע לעסקה של חילופי שבויים וחטופים ישראלים עם אסירים פלסטינים. מצרים, יש לזכור, השתתפה בחרם שהוטל על קטר ב-2017 יחד עם ערב הסעודית, האמירויות ובחריין (שתם בינואר 2021), ולכן הביקור מלמד על השינוי שהתחולל ביחסי שתי המדינות.

א-סיסי אף נטל חלק בוועידת הפסגה הערבית (והאסלאמית) שלא מן המניין שנערכה בריאד ב-11 בנובמבר. בנאומו א-סיסי לא חרג מהמדיניות המצרית המוצהרת המגנה את פעולות ישראל בעזה, קוראת להפסקת אש מיידית ומתנגדת לעקירת פלסטינים מאדמתם. בהצהרות אחרות לתקשורת, א-סיסי הדגיש כי למצרים אין כל כוונה למלא תפקיד ביטחוני בעזה ביום שאחרי. בכך הוא מבטא עמדה מצרית מסורתית הרואה בעזה אזור שבאחריות ישראל ולא של מצרים.

ראוי להדגיש כי המלחמה מתנהלת בצל מערכת בחירות לנשיאות במצרים, הצפויה להתקיים ב-3-1 בדצמבר (בקרב המצרים בחו"ל) ו-12-10 בדצמבר (במצרים). מול א-סיסי, הרץ לכהונה שלישית, מתמודדים שלושה מועמדים אפורים שאף אחד מהם אינו מהווה אתגר של ממש. עם-זאת, עיתוי הבחירות מחייב את א-סיסי לנקוט במדיניות פומבית לוחמנית כנגד ישראל, כמו גם להפגין מחויבות לנושא הפלסטיני במצרים ובעולם הערבי.

מבט על ארה"ב - נדב תמיר

ממשל ביידן הגביר את הלחץ על ישראל לטובת הפוגה בלחימה ברצועת עזה, כדי לאפשר הכנסת סיוע הומניטרי לרצועה, ושחרור של חלק מהחטופים שבידי חמאס. התבטאויות של ביידן ושל בלינקן הבהירו כי הממשל לא מוכן עוד להסתפק בהעברת מסרים ישירה לישראל - ומתחיל להפעיל לחץ באופן פומבי, שנועד גם להישמע בזירה הפנים-אמריקאית.

הגברת הלחץ הפומבי של הממשל קשורה ללחצים הפוליטיים שבהם נתון ביידן, ככל שהפעולה בעזה מתמשכת ותמונות ההרס ברצועה כובשות את הכותרות. יותר מעשרים סנאטורים דמוקרטים העבירו מכתב פומבי לנשיא בו הם מציינים סימני שאלה בנוגע למדיניות הישראלית בעזה, וקוראים לישראל לעשות מאמץ גדול יותר כדי להימנע מפגיעה בחפים מפשע. ביידן גם מתמודד עם ביקורת גוברת בקרב מצביעים צעירים שמתנגדים למדיניות התמיכה המוחלטת בישראל שנקט ומצפים מהמפלגה להפגין קו ביקורתי הרבה יותר בשל התמונות המגיעות מעזה. סקרי דעת קהל בארה"ב מראים ירידה בתמיכה בביידן בקרב מצביעים מתחת לגיל 35. מצד שני, הנשיא חש מחויב גם למצביעים היהודים, שרובם המוחלט תומכים במפלגה הדמוקרטית ורובם גם מזדהים עם הקו הפרו-ישראלי שהפגין ביידן עד כה. הוא מנסה לתמרן בין המשך התמיכה בישראל לבין לחץ ממוקד בעד הפוגה הומניטרית והפחתת מספר האזרחים ההרוגים.

בנושא החטופים הממשל מעוניין בעסקה, גם בהיקף מוגבל, בעיקר אם היא תכלול שחרור חטופים בעלי אזרחות אמריקאית וזאת בניגוד לעמדה הישראלית שמדברת על הכל או לא כלום.

ביידן הביע דאגה גם בנושא התרחבות תופעת אלימות המתנחלים. בממשל חיכו לשמוע גינוי לאלימות המתנחלים מצד ראש הממשלה, אבל מצפים עוד יותר למעשים, כולל מעצרים וכתבי אישום של מי שמעורבים בתקיפות אלימות של פלסטינים.

הממשלה מתקשה להדוף את הלחץ האמריקאי. זאת, בין היתר בגלל התפקיד המשמעותי שממלאת ארה"ב בהרתעת איראן וחזבאללה מפני פעולה מסיבית שתחייב את ישראל למלחמה מלאה בשתי חזיתות. ביידן נהנה ממנוף על נתניהו גם בזכות האהדה בציבור הישראלי, אחרי שהפך לנשיא האמריקאי הראשון אי-פעם שנחת בישראל לביקור תוך כדי מלחמה. לסיכום, ארה"ב נותרה מחויבת לתמיכה בישראל ולהפלת שלטון חמאס בעזה. אך הפער בין האינטרסים של ממשל ביידן ושל ממשלת נתניהו מתחיל להתרחב.

מבט על ערב הסעודית – שירי פיין גרוסמן

ערב הסעודית היתה אמורה לארח שני מפגשים נפרדים בסוף השבוע האחרון, האחד של מנהיגי הליגה הערבית (הליע"ר) והשני של ארגון המדינות האסלאמיות. ברגע האחרון הוחלט על איחוד שני המפגשים, על רקע דיווחים כי הליגה הערבית לא הצליחה להסכים על הצהרה משותפת. הצהרת הסיכום של המפגש המאוחד כללה אומנם גינויים לישראל, אך ללא צעדים מעשיים. הביקורות ברחבי העולם הערבי והמוסלמי לא איחרו לבוא, כולל קריאות לפירוק הליגה הערבית. 11 מתוך 22 מדינות הליע"ר ביקשו לכלול צעדים תקיפים, לרבות איסור שימוש אמריקני של שטחי מדינות ערב לצורך אספקת אמצעי לחימה לישראל, ניתוק הקשרים עם ישראל ושימוש במנוף הנפט הערבי כדי ללחוץ על ישראל להפסיק את לחימתה בעזה. מדינות אלה כללו את קטר, סוריה, לבנון, עיראק, כווית ואחרות. על פי הדיווחים, היו ארבע מדינות שהתנגדו להצעה והשאר נמנעו, מבלי לפרט את זהותן. בין הנמנעות והמתנגדות ניתן למנות את איחוד האמירויות, ירדן, מצרים, מרוקו, בחריין, סודאן ומדינות נוספות.

לא מאהבת מרכזי התנגדו המדינות, אלא משנאת המן. אין זה מקרי שההצעות התקיפות משרתות את האינטרס האיראני בדבר דחיקת ארצות הברית מהמזרח התיכון. המפגש גם כלל פגישה ראשונה מזה שנים בין מנהיגי מצרים וערב הסעודית לבין איראן. האירוח של הפסגות בראשות ערב הסעודית אפשר ליורש העצר בן סלמאן לקבוע את הטון הרשמי של מנהיגות העולם הערבי, ולחשק במידה מסוימת את הקו הניצי המאחד בין האסלאם הרדיקלי השיעי לבין מובילי אידיאולוגיית האחים המוסלמים, זאת חרף לחיצת היד מול המצלמות בין יורש העצר לבין נשיא איראן ראיסי. המגמה הנוכחית, במסגרתה ארה"ב מגבירה את נוכחותה במזרח התיכון, משרתת היטב את אינטרס המדינות הערביות בניסיון להגן על עצמן מהמשך התוקפנות האיראנית באזור.

יחד עם זאת, היחסים הרעועים בין מנהיגי מדינות ערב המתונות מקשים עליהן לגבש אסטרטגיה נגד איראן, אשר מערערת את היציבות האזורית פעם אחר פעם. נשיא איחוד האמירויות מחמד בן זאיד, שוב נמנע מהשתתפות בפסגת מנהיגים הנערכת בריאד ושלח את אחיו המלא מנצור בן זאיד, סגן הנשיא להשתתף מטעמו. העדרותו היא סממן נוסף למתיחות והחשדנות הקיימת בין ערב הסעודית לבין איחוד האמירויות, מצרים וירדן על רקע התחרות להשפעה והובלה אזורית. המשך נסיבות אלה מקשות על גיבוש מדיניות אזורית שיוזמת מהלכים מול איראן, ולא נמצאת רק במגננה ובתלות כמעט מוחלטת בארצות הברית על מנת להגן על עצמן, שלא לדבר על כך שתלות זו מאלצת אותן להתקרב לאיראן מבחינה דיפלומטית כדי להגדיל את ארגז הכלים שלהן.

בנושא המלחמה בעזה, ערב הסעודית ערה מאוד לביקורת בזירה הפנימית והיא מנסה להקטין את גובה הלהבות. עם תום הפסגה, נצפו לראשונה ביום ראשון (12 בנוב) משאיות סיוע מטעם ערב הסעודית המבקשות להיכנס לרצועה דרך מעבר רפיח. גם ירדן, איחוד האמירויות וקטר הצניחו ציוד רפואי נוסף לבית חולים השדה הירדני ברצועה, מספר שעות בודדות לאחר תום מפגש הפסגה (11 בנוב).

מי שכל הנראה הצליח להביא את הסעודים (והאמריקנים) למרוט כמה שערות מראשם, היה השר עמיחי אליהו. משרד החוץ הסעודי הוציא בתחילת שבוע שעבר (5 בנובמבר) גינוי חריף להצעתו לכאורה של השר להטיל פצצה גרעינית על הרצועה. בהודעה נמסר כי "הימנעות מפיטורי השר משקפת את רמת האדישות הקיימת בקרב ממשלת ישראל לכללי המוסר, הדת, המשפט והערכים הבסיסיים". מנהיגי מדינות ערב

המתונות יודעות היטב שלא להתערב בפוליטיקה הפנימית של ישראל על מנת שלא יחזור אליהן כמו בומרנג, אך הן מקפידות בכל הזדמנות לתאר את הממשלה הנוכחית כ"מנית קיצונית" ומעבירות את מסריהן בנושא דרך ארצות הברית באופן ששוב ממחיש את התלות שלהן באמריקנים, ואת חוסר יכולתן לפעול יחד כמחנה עצמאי, מאוחד ומשפיע.

מבט על אירופה - ד"ר מאיה שיאון צדקיהו:

אחרי שבוע ראשון של תמיכה מקיר לקיר בישראל, השבועות הבאים אופיינו במחלוקות הולכות וגוברות בתוך הנציבות האירופית, בין ממשלות המדינות החברות, בין מפלגות שונות ובדעת הקהל. המלחמה מלבה את פוליטיקת הזהויות ושסעי דת ומוצא באירופה, ומשחקת לידי מפלגות קיצון. הדיווח והדיון בחלקים נרחבים בתקשורת שטחיים, ואף מלבים את פוליטיקת הזהויות וההקצנה, את האנטישמיות והאסלאמופוביה. אולם בהנהגת מוסדות האיחוד האירופי והמדינות החברות בו, וכן בבריטניה, התמיכה בזכות ישראל להגן על עצמה נמשכת, לצד דגש על הצורך בהגברת הסיוע ההומניטרי לעזה. מי שהוביל את נושא הסיוע ההומניטרי הוא נשיא צרפת, מקרון, שכנס ב-9 בנובמבר ועידה בינלאומית בנושא.

נקודת ההסכמה עליה הרוב המכריע של האירופים (והאמריקאים) יכולים להסכים (להבדיל מדעת הקהל הרווחת כיום בישראל) הוא הצורך בפתרון מדיני לסכסוך מדמם זה. בנואמה ב-6 בנובמבר, נשיאת הנציבות האירופית, אורסולה פון דר ליין, שרטטה את עמדת האיחוד האירופי. חלקה הראשון, התומך בישראל, יותר שנוי במחלוקת, אך חלקה האחרון מוסכם על רוב המדינות החברות באיחוד האירופי.

החלק הראשון קובע כי אין הצדקה לפשעי חמאס וכי לישראל עומדת הזכות להגן על עצמה. נמשכת העמידה בסולידריות לצד ישראל וזכותה להגן על עצמה לפי המשפט הבינלאומי והמשפט ההומניטרי הבינלאומי. ישנה הבנה לדילמה הנוראית בפניה ישראל עומדת - הגנה על עצמה מול חמאס המתבצר מאחורי אזרחים. עדיין, הדגש האירופי (כמו האמריקאי) הוא שישראל צריכה לעשות כל שביכולתה להימנע מפגיעה באזרחים. להבנתם זה חיוני ליום שאחרי המלחמה.

עמדה תומכת זו בישראל נותנת, לפי פון דר ליין, לאיחוד האירופי את האמינות לדון (בביקורתיות) בצעדי ישראל ולקדם פתרון מדיני ליום שאחרי. האיחוד האירופי יתרום לחזרה לפתרון שתי המדינות לפי הסכמה שתגובש בין ישראל לפלסטינים. קוי המתאר ליום שאחרי המלחמה הם:

- (א) רצועת עזה נקיה מגורמי טרור,
- (ב) הרצועה לא תהיה תחת שלטון חמאס,
- (ג) ישראל לא תישאר בעזה לטווח ארוך,
- (ד) לא לעקירת פלסטינים מהרצועה,
- (ה) הפסקה עתידית של המצור על עזה, אשר הביא לעוני של האוכלוסייה הכללית בעוד חמאס מתחזק. נדרש שיקום כלכלי של הרצועה, והאיחוד האירופי מוכן לסייע בכך.

עמדתה של פון דר ליין דומה מאוד לעמדת הנשיא בידן: חיבוק ישראל תוך כדי שימוש במשפט הבינלאומי ההומניטרי כסטנדרט מוסרי לפעולות צה"ל, ולחיצה לתכנון היום שאחרי, בו לצד מחיקת חמאס יינתן פתרון לשאיפות הפלסטינים למדינה, ותהיה הפרדה בין ישראל לבינם, לצד נורמליזציה רחבה יותר עם ערב הסעודית, שתאפשר ביטחון ושגשוג כלכלי אזורי. מבחינה זו, העבודה על נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית צריכה להמשיך.

לגבי המלחמה עצמה, מאמצי האיחוד האירופי מתמקדים ב-3 מוקדים:

- (1) סיוע הומניטרי. מאז פרוץ הלחימה האיחוד האירופי ריבע את הסיוע ההומניטרי לעזה מ-25 ל-100 מיליון אירו. האיחוד עובד גם על הרחבת נקודות הכניסה ברפיח, ועל ערוץ ימי עתידי אפשרי שיגיע מקפריסין.
- (2) שחרור החטופים.
- (3) הימנעות מהסלמה לסכסוך אזורי, בשיתוף פעולה עם ארה"ב ומדינות ערב.

מבט על איראן - ד"ר גיל מורסיאנו:

הביקורת הגוברת ברחוב הערבי על המעורבות המוגבלת של חזבאללה במערכה הנוכחית נגד ישראל מחדדת לאיראן את הדילמה בין הרחבת הסכסוך ואובדן נכסי הרתעה אסטרטגיים, ובין הימנעות מהתערבות ואובדן יוקרה אזרית, ויתכן אף אמון מצד גרורותיה. ביקורת זו עלתה וצפה בעקבות הנאום הפושר יחסית של מזכ"ל חזבאללה נצראללה (3 בנובמבר). יתכן ופער מתרחב זה הוא שעודד את בנות בריתה של איראן – חזבאללה בגבול הלבנון, והח'ותים בתימן להגביר את היקף הפעילות שלהם אל מול ישראל בשבוע האחרון. בהקשר זה - לקיחת אחריות לראשונה מצד חזבאללה על ירי רקטות וטילי נ"ט לעבר ישראל (לטענתם בתגובה להרג אזרחים לבנונים), ופעילות שכללה שיגור כטב"מים וטילי קרקע-קרקע נוספים לישראל מתימן.

במקביל גובר הניסיון של איראן למצב עצמה כגורם מדיני משפיע במסגרת המשבר האזורי המתפתח. בהקשר זה ניכרת התמקדות איראנית בבעלות ברית קיימות או פוטנציאליות של ישראל – ערב הסעודית, מצרים והודו. במסגרת זה דווח על שיחות שערך שר החוץ האיראני עם מקביליו הסעודים והמצריים לקראת כינוס פסגת ארגון הוועידה האסלאמית (OIC) הצפוי להתקיים בריאד (12/11), בו צפוי אף להשתתף נשיא איראן, רא'יסי. במקביל, הודיעה איראן על נכונותה לספק סיוע הומניטרי לעזה דרך מצרים, והחלה במגעים דיפלומטיים בנושא. כמו כן, בהמשך לניסיונה להצטייר כמי שעוסקת בסוגיית החטופים – התקיימו מגעים ישירים בין איראן וממשלת תאילנד במטרה לקדם את שחרור החטופים התאילנדים.

מבט על ירדן - חכ"ל קסניה סבטלובה

ככל שהמהלך הקרקעי הצבאי של ישראל בעזה מתרחב, כך גם הדאגה של בית המלוכה הירדני מהתפשטות ההפגנות האנטי-ישראליות בערים הירדניות (בדומה להפגנות הגדולות שנערכו בעקבות הפיצוץ רב-הנפגעים ב-17 באוקטובר בבית החולים אל-אהלי אל-ערבי בעזה). ירדן ממשיכה בגינוים החריפים של ישראל, והשיבה את שגרירה בישראל לירדן ב-31 באוקטובר. הפעם הקודמת בה קראה ירדן לשגרירה בישראל לשוב להתייעצויות בירדן, היתה ב-2019, לאחר שישראל עצרה שני אזרחים ירדנים שביקרו קרובי משפחה ברשות הפלסטינית, ולפני כן ב-2015 על רקע מתיחות גדלה בהר-הבית/אל-אקצא. בהתאם לכך, על אף שאין מדובר בתקדים, מדובר על צעד שצריך לעורר דאגה רבה בקרב מתכנני המדיניות בירושלים.

במהלך השבועיים האחרונים, מלך ירדן הורה על משלוח של סיוע רפואי לעזה, אשר הוצנח על ידי חיל האוויר הירדני ובתיאום עם ישראל. דווח כי המלך הירדני שקל להטיס את המטוס בעצמו, אך לבסוף הרמטכ"ל הוא זה שביצע את המשימה. ההנהגה הירדנית מעוניינת להעביר מסר ברור כי המלך אינו אדיש לסבל של החפים מפשע בעזה, ועושה כל שביכולתו כדי לבוא לעזרתם. ראיון ב-CNN של המלכה ראניה, שבעצמה היא ממוצא פלסטיני, שימש כדרך נוספת להעביר לציבור את עמדת בית המלוכה הירדני ביחס למלחמה בעזה.

במקביל לכך, נאלצה ירדן להתמודד עם מאות חברי מליציה עיראקיים הנתמכים על ידי איראן, שהתאספו לאורך הגבול עם ירדן בשבוע האחרון של אוקטובר, והפגינו נגד תקיפות ישראל בעזה, כמו גם מאות אזרחים שהפגינו בבגדד. אותם מפגינים הביעו רצונם לעבור דרך הטריטוריה הירדנית אל עזה. בכירים ירדנים הגיבו בתקיפות ובחריפות נגד יוזמה זו, אשר הדגימה את הסכנה שאיראן מציבה גם בפני ירדן, כאשר השלוחים של איראן ביקשו במפגיע לאתגר את השלמות והריבונות הטריטוריאלית של ירדן.

בהתחשב בכך שישראל לא צפויה לסיים את המערכה הצבאית למיטוט החמאס בזמן הקרוב, עליה להשקיע מאמצים גדולים במניעת אלימות בזירות נוספות, ובייחוד בירושלים. לשם כך, עליה לדבוק באופן מלא בהסדר הסטטוס-קוו במקומות הקדושים בעיר, ולמנוע מחמומי המוח בממשלתה מהגברת המתיחות, אשר בקלות יכולה להצית מהומות בירושלים ובגדה המערבית, ולשחוק אף יותר את היחסים בין ישראל והממלכה ההאשמית. על ישראל להמשיך בתיאום המאמצים ההומניטריים עם ירדן, כך שירדן תוכל להמשיך ולשלוח סיוע לעזה כמיטב יכולתה, על מנת להקל על הסבל של האזרחים שם.

מבט על איחוד האמירויות – ד"ר מורן זגה:

איחוד האמירויות ממשיכה ללחוץ להפסקת אש ולסיום מהיר של המלחמה באמצעים דיפלומטיים, בערוץ ישיר מול ארה"ב ובמעמדה כחברה זמנית במועצת הביטחון של האו"ם. איחוד האמירויות עדיין לא נקטה צעדים דיפלומטיים כבדים יותר נגד ישראל, למעט מספר גינויים. בניגוד לבחרין, עדיין אין החלטה אמירתית בנוגע לשינוי מעמד השגרירות או השגרירים. במקביל, איחוד האמירויות מוסיפה סיוע הומניטרי לפלסטינים והיא פועלת להקמת בית חולים שדה ברצועת עזה. המשלוח של הציוד הרפואי שכבר נחת בקהיר בחמישה מטוסים צפוי להיכנס לרצועה דרך מעבר רפיח, בתיאום עם מצרים וישראל.

הנשיא מוחמד בן זאיד אירח השבוע (9.11) בארמונו את אמיר קטר עם משלחתו. אופן עריכת הביקור והתכנים שעלו ממנו מעידים על רצונה של איחוד האמירויות לחמם את היחסים עם קטר, לחזק את השותפות בין המדינות ולטשטש את המתחים שהיו קיימים עמה עד לא מכבר. מגמה זו תקשה על ישראל לבדוד את קטר ולקעקע את הלגיטימציה שלה לאחר סיום המשא ומתן על השבת השבויים. במקביל, איחוד האמירויות שותפה לכל המאמצים והמפגשים האזוריים שנערכו במצרים, ירדן וערב הסעודית. בדינאמיקה שמכתיבה איחוד האמירויות במרחב, אין דיכטומיה בבחירת הקשרים אלא המשך של מגמת הפיוס האזורית שלה, שקשה להעריך כמה זמן היא תמשך לאור הימשכות המלחמה.

מבט על תורכיה - ד"ר נמרוד גורן:

ההחלטה התורכית להחזיר את השגריר מישראל סימלה שלב נוסף בהתעצמות הגישה הלעומתית והעוינת שנקט ארדואן כלפי ישראל, מאז הימים הראשונים לחימה. עד כה, לא הורידה תורכיה באופן פורמלי את דרג היחסים עם ישראל ולא הודיעה על עצירת שיתופי פעולה משמעותיים. יתרה מזאת, ארדואן הצהיר שלא ניתן יהיה לנתק את הקשרים עם ישראל כליל, וכי ראש המודיעין שלו קאלין מקיים שיחות עם עמיתים ישראלים ופלסטינים. בנוסף, דווח כי מצרים, תורכיה וישראל יצרו מנגנון תיאום משותף בנוגע להוצאת פצועים מרצועת עזה.

עם זאת, כפי שהוכח במקרי עבר ביחסי שתי המדינות, חזרה לדרג ייצוג של שגרירים לאחר משבר מסוג זה יכולה לקחת זמן, ובהיעדר שגרירים – מרקם היחסים נפגע. כך, גם האמון בישראל ביכולת לנהל מערכת יחסים תקינה עם ארדואן לאורך זמן. במקביל, המשיך ארדואן את קשריו עם החמאס, ובתקשורת הפלסטינית דווח כי הנייה מיועד להגיע לתורכיה ולהיפגש עם ארדואן. הנשיא התורכי גם נפגש עם מקבילו האיראני, בפסגה כלכלית שנערכה באוזבקיסטן, וקרא להגביר את הלחץ על ישראל כדי שתעצור את ההתקפות שלה ברצועת עזה.

מזכיר המדינה האמריקאי בלינקן הגיע לתורכיה במסגרת ביקורו באזור, לאחר שבביקור הקודם לא עצר שם. הוא נפגש עם שר החוץ פידאן, והשניים שוחחו גם על הצורך למנוע את זליגת המלחמה לזירות אחרות ועל חשיבות השמירה על אזרחים והסיוע ההומניטרי. פערי העמדות בין תורכיה למערב סביב המלחמה בעזה, ובייחוד סביב עמדתו של ארדואן כי חמאס אינו ארגון טרור, העיבו על ביקור בלינקן, והובילו לעימות דיפלומטי בין תורכיה לאיחוד האירופי.

בדו"ח ההתקדמות שפרסם האיחוד האירופי ביחס למועמדותה (הלא-ריאלית) של תורכיה להצטרפות לאיחוד, נכתב שהאמירות התורכיות בדבר תמיכה בארגון הטרור חמאס עומדות בניגוד מוחלט לגישת האיחוד האירופי. בתגובה, תקף משרד החוץ התורכי את האיחוד האירופי, ואמר שהוא "עומד בצד הלא נכון של ההיסטוריה" ותומך בטבח אזרחים.

וכך, למרות נאומיו התקיפים של ארדואן – כולל בפסגת החירום הערבית-אסלאמית בערב הסעודית – תורכיה נשארת גם הפעם מחוץ למהלכים הדיפלומטיים המשמעותיים שמתקיימים לצד לחימה בעזה, כולל בסוגיית שחרור החטופים – בה שוב נטלו את הבכורה מצרים, קטר וארה"ב.

מבט על הברית ההלנית - השגריר לשעבר מיכאל הררי:

הביקורת הגוברת בזירה הבינלאומית על המשבר ההומניטרי ברצועת עזה אינה פוסחת גם על ידידותיה הקרובות של ישראל. ראש הממשלה היווני מיצוטאקיס ציין, בראיון לפודקאסט של "פוליטיקו", כי בנות-בריתה של ישראל חייבות להדגיש בפני ישראל את "האמת הכואבת" ביחס לתגובה הצבאית "האגרסיבית" מצידה. הוא הדגיש כי, "אנחנו מכירים כמובן בזכותה של ישראל להגן על עצמה, אולם כיצד היא עושה זאת חשובה... אני מדבר כידיד של ישראל, ולעיתים ידידים צריכים לומר לידידיהם אמת קשה". עוד ציין כי חשוב גם לחשוב על היום שאחרי וכיצד ניתן למצוא פתרון פוליטי.

קפריסין המשיכה להציג את יוזמתה למסדרון ימי לרצועת עזה. הנשיא הקפריסאי, שהשתתף בוועידה שנערכה בפאריס בשבוע שעבר, התייחס בהרחבה לסוגייה זו. אף ראש הממשלה היווני אמר, כי ארצו תהיה מוכנה להשתתף בהפעלתו של מסדרון ימי.

בשורה התחתונה, הביקורת הנשמעת, ולפי שעה בעיקר מאתונה, לא צריכה להפתיע את ישראל, שכן היא ממחישה את הביקורת הגוברת, ככל שמתגלים ממדי ההרס ברצועה. סוגיית מסדרון ימי אפשרי, רלבנטית כמובן יותר ליום שאחרי, אולם מסייעת ליוון וקפריסין להקרין תפקיד קונסטרוקטיבי, שביכולתן למלא בהמשך הדרך. בכך, ניתן אולי להדוף, ולו במעט, את הביקורת המתגברת מבית.

ובזווית האנרגטית, שר האנרגיה הקפריסאי העריך, כי המלחמה בעזה, והתגובה התורכית, מחזקים את הסיכויים לחלופת הייצוא הנוספת שישראל בוחנת, קרי: צינור לקפריסין ומתקן הנזלה באי. גם סוגיה זו תחכה בינתיים ליום שאחרי סיום הלחימה.

מבט על לבנון - איתן ישי

גם בשבוע החמישי למלחמת "חרבות ברזל" המשיך גבול ישראל-לבנון לשמש זירת עימות פעילה, ונדמה כי שבוע זה מסמן עליית מדרגה ועימות בעצימות הולכת וגדלה, עדיין מבלי לחרוג מ"כללי המשחק". השבוע התנהל במידה רבה בצל נאומו של מזכ"ל חזבאללה, חסן נסראללה – נאום שעורר חששות כבדים בקרב המתנגדים להרחבת העימות, לצד תקוות גדולות בקרב אלה המבקשים לראות את חזבאללה פותח במלחמה כוללת מול ישראל ונחלץ לעזרתו של חמאס בעזה.

בנאומו ניסה נסראללה לבטא את התייצבות חזבאללה לצד הפלסטינים ואת תרומתו הפעילה והחשובה של הארגון השיעי ללחימה בישראל, אך מבין השורות ניתן היה להבין כי הוא אינו מעוניין בהרחבת העימות לכדי מלחמה כוללת בזירה הצפונית. נסראללה, כך נראה, בוחר בעת הנוכחית להעדיף את האינטרס הפנים-לבנוני ואת דמותו בתור "מגן לבנון" על פני גרירתה של מדינת הארזים לתוך מלחמה שעלולה להיות הרסנית בצורה חסרת תקדים, ונאומו כוון בין היתר כדי להרגיע את חששות הלבנונים. בנאום נוסף שנשא לרגל יום השהיד חזר נסראללה על המסר לפיו חזבאללה ימשיך לעמוד בסולידריות עם ההתנגדות בעזה, אך נמנע מלהודיע על הרחבת העימות.

ואכן נדמה כי הלבנונים, שמביעים ברובם הגדול התנגדות נחרצת לכניסתו של חזבאללה למלחמה בישראל, נשמו לרווחה לאחר הנאום. החשש מפני הרחבת העימות משותף לגורמים הרשמיים בלבנון ולמרכיבי החברה האזרחית כאחד, והוא אף כולל את מרבית השיעים שאלפים מהם, תושבי דרום לבנון, כבר החלו לעזוב את בתיהם ולנוע צפונה מפחד מפני התדרדרות אפשרית של המצב.

מן העבר השני, זכה נסראללה לביקורת חריפה מצד גורמים שונים בעולם הערבי. תגובות ארסיות רבות הופנו כלפי חזבאללה ומנהיגו שהואשם כמי שנשט את הפלסטינים לגורלם. נדמה אפוא כי ההסלמה היחסית שנרשמה במהלך השבוע לאורך הגבול נבעה בין השאר מהניסיון להדוף את הביקורת ואת ההאשמות החריפות.

במהלך השבוע החולף נרשמה עלייה במספר התקריות לאורך הגבול, ואלה כללו שיגור רקטות, פצמ"רים, טילי נ"ט וכטב"מים. בכלי האחרון עושה חזבאללה שימוש הולך וגובר, בין השאר על רקע הצלחותיה המרשימות של ישראל באיתורן ובסיכולן של מרבית חוליות הנ"ט, נשק שלתפיסת חזבאללה אמור היה

לגבות מחיר יקר מישראל. כמו כן, שלוחת חמאס בלבנון ביצעה ירי של רקטות לעבר הקריות, טווח הירי הרחוק ביותר בזירה הצפונית מאז תחילת הלחימה.

מעבר להגדלת הכמות והתדירות, בחזבאללה נעשה ניסיון להכניס למערכה כלים נוספים, כפי שהתבטא הדבר בשיגורן לראשונה של מספר רקטות מסוג "בורקאן" לעבר מוצבי צה"ל. מדובר ברקטה לטווח קצר אך בעלת ראש נפץ קרבי כבד שמשקלו נע בין 100-500 ק"ג. הרקטות נחתו אמנם בשטחים פתוחים מבלי לגרום לנזק כלשהו, אך עצם השימוש בהן מהווה מסר שחזבאללה נכון להחרפת העימות, ואכן בארגון מיהרו לפרסם את השימוש בנשק החדש.

בנוסף, השבוע גם פורסם כי בסיוע המוסד עצרו הרשויות בברזיל חברי חוליית חזבאללה שתכננה לבצע פיגועים במספר מוקדים יהודיים וישראליים ברחבי המדינה. הפרקטיקה של פגיעה במטרות ישראליות או יהודיות ברחבי העולם, הרחק מזירת העימות המרכזית, איננה זרה לחזבאללה, שלו תשתית ענפה בדרום אמריקה, ואיננה חדשה.

בסיכומי של דבר, נדמה כי על אף ההסלמה שחלה השבוע, אשר הובילה גם למספר נפגעים בצד הישראלי, חזבאללה מעוניין לשמר את המצב של העסקת ישראל לאורך הגבול, אך מבלי לחצות את הקו שיגרור את הצדדים למלחמה כוללת. הדבר משקף את הדילמה בה מצוי חזבאללה ואת הצורך שלו לתמרן בין רצונו שלא להיכנס למלחמה כוללת ולגרור עמו את לבנון כולה, לצד הצורך להתמודד עם ההאשמות שמטיחים בו מבקריו ולשמור על תדמיתו כמוביל ההתנגדות לישראל והמאבק לשחרור פלסטין. על כן, גם כאשר נסראללה מנסה "למתוח את החבל", הדבר נעשה, לתפיסתו, לפי "כללי המשחק". מצד אחד, ירי לראשונה של רקטות בורקאן, אך מן הצד השני המשך תיחום הפעילות לקו המגע המוכר ולמטרות צבאיות בלבד.

גם פעולות שייטכן ונתפסות בדעת הקהל הישראלי כחריפות במיוחד נתפסות בידי חזבאללה ככאלה שאינן מפרות את הכללים. כך הירי הרקטי לעבר הקריות נעשה כמובן בהסכמת חזבאללה, אך יצא אל הפועל בידי הפלסטינים בלבנון. גם ניסיון הפיגוע בברזיל הוא פעולה שלתפיסת נסראללה נופלת בתחום האפור שמאפשר לארגונו להנות מעמימות בדיוק במידה הנדרשת – לא עמומה מדי כדי להוכיח את התגייסותו של חזבאללה למאבק בישראל, אך עמומה מספיק כדי לא לדרדר את הצדדים לכדי מלחמה כוללת.

מבט על מרוקו - עינת לוי

השבוע האחרון היה רצוף אירועים אזוריים ובינלאומיים, שאפשרו להבין טוב יותר את העמדה המרוקאית הרשמית ביחס למלחמה. ב-9 בנובמבר נערכה בפאריז ועידה הומניטרית בינלאומית למען עזה. "מנכ"ל משרד החוץ המרוקאי, פואד יאזור, ייצג את מרוקו וחזר על עמדתה התומכת בשלום והשבת השקט והיציבות לאזור. למחרת, התקיים זו השנה השישית פורום פאריז לשלום, "ובו ייצג את מרוקו אנדרה אזולאי, יועצו הבכיר של מלך מרוקו, מוחמד השישי. האירועים בפאריז התקיימו במקביל לוועידה הערבית האסלאמית המיוחדת, שנערכה בריאד ב-11 בנובמבר. עזיז אחאנוש, ראש הממשלה המרוקאי, ייצג את מרוקו והקריא בשם המלך הצהרה ובה תמיכה מובהקת בפלסטינים, קריאה לסיים המלחמה, תוך התבססות על פתרון שתי מדינות, חיזוק אבו מאזן והרשות הפלסטינית כפרטנר אידיאלי לפתרון מדיני, וכינון מנגנוני ביטחון אזוריים ברי-קיימא, תוך כיבוד המשפט הבינלאומי. מעבר להסכמות שהושגו בריאד, מעניינות יותר אי-ההסכמות שהתגלעו, המעידות על תמונת מצב מדינית מורכבת. מרוקו, לצד מדינות נוספות וביניהן איחוד האמירויות, ערב הסעודית, בחריין, סודן, מאוריטניה, ירדן, מצרים וג'יבוטי התנגדו להוסיף לסיכום הוועידה את הדרישות הבאות: מניעת מעבר סיוע צבאי אמריקאי לישראל מבסיסי ארה"ב במזרח התיכון, הקפאת היחסים הדיפלומטיים והכלכליים עם ישראל, איום בשימוש בנפט כמנוף לחץ, איסור מעבר טיסות לישראל וממנה דרך השטח האווירי של מדינות ערב ועוד. בשורה התחתונה, מרוקו והמדינות הנוספות שהתנגדו לסעיפים אלה, בחרו שלא לפגוע בקשריהן עם ישראל, למרות הלחצים הרבים שהופעלו עליהן.

בזירה הפנים מרוקאית, השיח במערכת הפוליטית בנושא המלחמה והקשר עם ישראל התגבר ואף הקצין. מנהיג" מפלגת הצדק והפיתוח "האסלאמית, עבדלאילא בנקיראן, התבטא השבוע במסיבת עיתונאים נגד ה"תוקפנות הישראלית" בעזה וטען כי מרוקו אינה עושה מספיק למען הפלסטינים - עד כה המעיט בנקירן מהתייחסות ישירה לקשר עם ישראל. בנוסף, נבילה מוניב, מ"מפלגת האיחוד הסוציאליסטי", "שאלה את

השר לעניינים אסלאמיים, במסגרת הוועדה הפרלמנטרית לענייני חוץ ובטחון, כיצד ייתכן שמרוקאי יהודי מנהל ארבעה הקדשים אסלאמיים. מוניב אף האשימה את האזרח המרוקאי, כי הוא בן משפחתו של חבר הכנסת הישראלי אריה דרעי ממפלגת ש"ס, מקיים עימו קשרים, ו"אף יכול להיות אחיו - "רק משום ששם משפחתו" דרעי. "הקשר המשפחתי בין השניים הוכחש על ידי אריה דרעי בעצמו, שאף ציין כי אינו מכיר את האיש כלל. מדובר במקרה חמור של חברת פרלמנט מרוקאית שניסתה לגרוף רווחים פוליטיים, תוך הסתה לשנאת יהודים וחתירה תחת הקשר ההיסטורי והמיוחד בין יהודים ומוסלמים במרוקו. ניסיון זה זכה למענה הולם מצד אחמד תאופיק, השר לעניינים אסלאמיים שהשיב כי המשפחה המרוקאית היהודית שבנדון מנהלת את ההקדשים האסלאמיים יותר מ-100 שנה, עוד מתקופת הסולטן מולאי יוסף. השר תאופיק הדגיש כי עצם היותו יהודי אינה יכולה להוות סיבה לגיטימית מספקת להדחתו מתפקידו. חבר הפרלמנט עבדנבי אידוני, מ"המפלגה העממית", הגיב גם הוא להתבטאות של מוניב ואמר כי "טאזה קודמת לעזה", רוצה לומר ש"עניי עירך קודמים", כלומר האינטרס המרוקאי קודם לזה הפלסטיני.

שתי יוזמות אזרחיות במרוקו ובישראל היוו נקודות אור בשבוע האחרון. ב-9 בנובמבר פרסמו שתי נשים מרוקאיות - מוסלמית ויהודייה - מונא עיזדין וואלרי בנג'יו, עצומה ובה קריאה לרשויות לפעול נגד המסיתים. בעצומה צוטטו קריאות שהושמעו בהפגנות כמו "מרוקו מדינה חופשית, יהודים החוצה", והצגתם כ"סוכנים ציוניים המסיתים כנגד בית המלוכה". העצומה מדגישה את היותם של יהודי מרוקו חלק בלתי נפרד מהמרקם האזרחי והתרבותי של הממלכה, וקוראת להתערבות הרשויות במטרה למנוע פגיעה באופיה הרב-תרבותי, יציבותה ופתיחותה של מרוקו. ובישראל נציגי פורום משפחות החטופים והנעדרים "פנו למלך מרוקו במכתב מיוחד, כדי לבקש את עזרתו בקידום עסקת חילופי חטופים ואסירים. בין החטופים המוחזקים בעזה על ידי חמאס נמצאים גם עשרות נשים, ילדים וקשישים יוצאי מרוקו, אם כי המכתב פונה בשם כלל החטופים והנעדרים. כמו כן, המכתב מדגיש את החשיבות הרבה, המיוחדת באסלאם וביהדות לערך" אחדות המשפחה, "ואת מעמדו המיוחד של מלך מרוקו כיו"ר ועידת ירושלים והתפקיד שמילאה מרוקו לאורך השנים בקידום השלום בין ישראל למדינות ערב והפלסטינים. המכתב מצד משפחות החטופים והנעדרים פתח דלת למחווה מרוקאית גלויה בנושא החטופים, שעשויה לסייע בשמירת הקשרים האזרחיים החמים בין המדינות.